

BILYUK E.G.

**PERSONALITY OF TEACHER OF INSTITUTE OF HIGHER
AS FACTOR OF AN EDUCATE INFLUENCE
ON DEVELOPMENT OF THE MORALLY-VALUED
RELATIONSHIPS WITH STUDENTS**

In the article is examined personality of teacher in creation of an educate influence on development of the morally-valued relationships with students. Individual qualities of teacher, necessary for the process of university, open up.

Keywords: value, personality, qualities, organization, management, activity, teacher, individuality.

УДК 378.14

БОВДИР О.С.

м. Херсон, Україна

**ОБҐРУНТУВАННЯ КРИТЕРІЇВ
ТА ПОКАЗНИКІВ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ
СФОРМОВАНОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ
КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Статтю присвячено проблемі діагностики рівня сформованості комунікативної культури майбутніх юристів. Обґрунтовано такі критерії як комунікативна спрямованість, комунікативний досвід, культура мовлення.

Ключові слова: діагностика, комунікативна культура, комунікативна спрямованість, комунікативний досвід, культура мовлення.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Створення розвинутого громадянського суспільства в Україні потребує нових підходів до професійної освіти молоді. Як зазначено у законодавчих документах з професійної освіти, необхідними якостями громадянина нашої держави мають стати висока культура, послідовні моральні переконання, уміння освоювати навколишню дійсність за законами гуманізму й духовності. Поставлені задачі значною мірою зумовили важливість формування комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей, без якої неможлива свідома участь в професійному житті.

Аналіз досліджень за проблемою. Теорією і практикою сучасної педагогіки накопичено значний досвід з формування комунікативних якостей учнівської молоді. Зазначеній проблемі присвячено наукові роботи С. Алексеева, О. Бандурки, В. Бодрова, В. Васильєва, В. Горшенєва, В. Дружиніна, Г. Зараковського, Н. Ничкало, О. Пехоти, С. Сливки, О. Тихомирова та інших учених. Дослідження в галузі професійного розвитку майбутніх юристів сприяли актуалізації зазначеної проблеми у напрямку діагностики рівня сформованості комунікативної культури особистості. У наукових працях М. Буланової-Топоркової, Е. Зеєра, Л. Регуша, В. Сластьоніна, М. Щукіна запропоновано педагогічні та психологічні засоби вивчення широкого спектру комунікативних рис та якостей. Проте існуючий досвід потребує інтерпретації з позиції виявлення можливостей підвищення ефективності педагогічної діагностики критеріїв та показників такого комплексного соціально-психологічного утворення особистості, як комунікативна культура.

Мета статті. Враховуючи актуальність даної проблеми у педагогічній теорії та практиці, метою нашого дослідження визначено обґрунтувати та розробити критерії і показники вивчення сформованості комунікативної культури студентів у процесі отримання юридичної освіти.

У межах цієї наукової статті буде розкрито такі задачі з реалізації мети дослідження:

1. Вивчити та охарактеризувати теорії системно-структурного аналізу, що описують особистість у системі професійної діяльності або професійної освіти.
2. Конкретизувати зміст критеріїв та показників сформованості комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей.
3. Розкрити особливості вияву критеріїв та показників комунікативної культури студентів за трьохступеневою системою оцінювання рівня їх сформованості.

У процесі формування комунікативної культури студентів важливого значення набуває своєчасне оцінювання результатів даного процесу. Адекватна діагностика дозволяє отримати базу даних для подальшої корекції педагогічного впливу у напрямку забезпечення високої ефективності запропонованих формуючих засобів. Тому у ході дослідження

значної уваги приділено розробці дієвого механізму оцінювання рівня сформованості комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна природа і комплексний характер такого складного психічного утворення, як комунікативна культура особистості, визначили необхідність звернутися до теорій системно-структурного аналізу особистості. Даний аналіз є доцільним для визначення тих структурних елементів особистості, які характеризують її комунікативні властивості та якості. Поставлена проблема формування комунікативної культури майбутніх юристів у системі професійної освіти значно звузила спектр пошукових досліджень. Серед численних психологічних, соціальних та педагогічних теорій структурного аналізу особистості ми звернулись до тих, що описують особистість у системі професійної діяльності або професійної освіти [1, 3, 6].

Проаналізувавши концептуальні підходи до структурування властивостей та якостей особистості, запропоновані М.С. Каганом, О.Г. Ковальовим, В.С. Ледневим та К.К. Платоновим, вважаємо за доцільне зупинитись на таких відносно відокремлених та водночас умовно інтегрованих сторонах, як: спрямованість, досвід, психічні процеси та типологічні властивості особистості. У перших двох особистісних підструктурах відображено світоглядну спрямованість особистості, її комунікативність, пізнавальні, трудові, естетичні якості; знання, уміння, навички; здатність до репродуктивної та творчої діяльності.

Психічні процеси у підструктурі об'єднують сприйняття, пам'ять, мислення, особливості мовлення, вольової та емоційної сфер. До підструктури типологічних властивостей віднесено характер, темперамент, задатки та здібності особистості. Зазначені структурні компоненти взаємопов'язані і взаємозалежать в ієрархічній послідовності вищих та нижчих рівнів особистісної організації психічних властивостей та якостей. Формування вищих соціально обумовлених підструктур спрямованості та досвіду неможливе без розвитку психічних процесів та типологічних властивостей особистості [5, 7].

Таке розуміння природної та соціальної обумовленості структурних психічних компонентів було покладено в осно-

ву розробленої нами системи оцінювання критеріїв та показників сформованості комунікативної культури студентів у процесі отримання юридичної освіти.

За вихідні критерії сформованості комунікативної культури студентів нами обрано комунікативну спрямованість, комунікативний досвід та культуру мовлення, які достатньо мірою відображають теоретичну і практичну підготовленість особистості до самостійної реалізації комунікативних процесів в оточуючому професійному середовищі.

У ході аналізу результатів педагогічних праць таких авторів як В. Барко, І. Дубова, Є. Ільїна, В. Кельби, В. Мерліна з проблеми формування компонентів культури особистості нами обрано трьохступеневу систему оцінювання рівнів вияву показників та критеріїв комунікативної культури студентів у ході юридичного навчання. За такою шкалою високий рівень сформованості критеріїв та показників комунікативної культури свідчить про інтенсивно виражений, системний характер їх вияву у процесі професійного навчання; середній рівень відображає достатньо виражений та системний характер їх вияву; низький рівень характеризує слабо виражений та випадковий вияв показників і критеріїв [2, 4].

Перший критерій – комунікативна спрямованість об'єднує сукупність соціально обумовлених психічних якостей особистості, які відображають її ціннісно-орієнтаційне ставлення до оточуючого середовища у процесі реалізації професійних комунікацій. Фактично комунікативна спрямованість характеризує ставлення до суб'єктів та процесів комунікації, що виявляється в інтересах, намірах, ідеалах та переконаннях особистості щодо цілей, змісту, результатів комунікативної діяльності.

На підставі вищезазначеного за показники, що складають критерій комунікативної спрямованості, нами обрано: пріоритетні уявлення про комунікативні процеси в юридичній діяльності, комунікативні інтереси та комунікативні прагнення особистості.

Пріоритетні уявлення студентів про комунікативні процеси в юридичній діяльності відображають володіння інформацією про цілі, зміст, характеристики суб'єктів комунікативного процесу, а також засоби його ефективної реалізації. Сформованість таких уявлень на високому рівні означає, що

студенти мають адекватні та достатньо повні уявлення; на середньому рівні – уявлення адекватні, але не зовсім повні; на низькому рівні адекватні уявлення про складові та характеристики комунікативного процесу відсутні.

Комунікативні інтереси відображають позитивний емоційний потяг до комунікативної діяльності та надання їй переваги, внаслідок чого особистість приділяє їй значно більше уваги порівняно з іншими видами діяльності. Фактично для особистості, яка виявляє зацікавленість у сфері комунікацій, інтерес виступає як каталізатор, що акумулює увагу, зусилля, емоції на комунікативній складовій процесу взаємодії з іншими людьми. Цей показник обумовлює домінантність емоційного ставлення до комунікативних процесів, коли на високому рівні сформованості комунікативні інтереси виявляються як яскраво виражені, на середньому рівні – як достатньо виражені, на низькому рівні – як слабо виражені або відсутні.

Комунікативні прагнення є показником практично-дійового втілення комунікативної спрямованості особистості в юридичній сфері. Прагнення відображають активність особистості у комунікативній діяльності, яка виявляється в інтенсивності та систематичності комунікативних процесів особистості в юридичній сфері. У своїх дослідженнях В.Барко підкреслює, що прагнення як потяг завжди пов'язані з функціями планування особистістю результатів та перспектив комунікативної діяльності. Якщо майбутній результат комунікації оцінюється особистістю як позитивний і бажаний, виникає прагнення до продовження комунікативного контакту у плані майбутніх перспектив для учасників цього процесу.

На високому рівні сформованості даний показник характеризується частим і систематичним встановленням студентами контактів з метою з'ясування питань юридичної освіти або практики; середній рівень сформованості показника свідчить про систематичні комунікативні контакти студента без достатньої їх частоти; низький рівень виявляється у випадковому характері означених контактів.

Другий критерій комунікативного досвіду характеризує теоретичну і практичну підготовленість студентів до комунікативної діяльності, що об'єднує показники комунікативних

знань та комунікативних умінь. Означені знання та уміння є основою для самостійного встановлення, проведення та закінчення комунікативних контактів. Без сформованого комунікативного досвіду неможлива орієнтація студентів у комунікативній діяльності юристів. На базі комунікативних знань та умінь можливо сформуванню належну комунікативну спрямованість особистості.

Зміст комунікативних знань поєднує інформацію про психологічні, соціологічні та професійні закономірності, принципи, норми та правила комунікативної діяльності юриста. Комунікативні знання виявляються як правильні та повні на високому рівні; правильні, але неповні на середньому рівні; неправильні на низькому рівні.

Комунікативні уміння відображають особливості практичного втілення комунікативних знань студентів. Оцінювання зазначеного показника розкриває володіння способами встановлення, підтримання та припинення комунікативних контактів. Комунікативні уміння характеризують дієвість комунікативних знань студентів, інтенсивність втілення означених знань у реальних життєвих ситуаціях.

Для високого рівня вияву комунікативних умінь характерне самостійне використання студентами способів встановлення, підтримання та припинення комунікативних контактів; деякі вагання та труднощі у самостійному використанні студентами цих способів свідчать про середній рівень їх сформованості; низький рівень виявляється тоді, коли студент фактично не володіє способами реалізації комунікативних контактів.

Критерій культури мовлення характеризує мобільність набутих комунікативних знань та умінь. Внаслідок змістовних особливостей юридичної праці професіоналу доводиться виявляти обізнаність у різних сферах життєдіяльності у процесі надання допомоги клієнту. Тому важливого значення набуває здатність використовувати набуті знання та уміння з культури спілкування у ході аналізу різноманітних життєвих ситуацій та видів діяльності клієнтів. Для студентів як майбутніх юристів мобільність комунікативних знань та умінь відіграє роль інтерактивної спонуки до вияву обізнаності у життєво важливих сферах діяльності, спілкування, розвитку людей.

На високому рівні культура мовлення виявляється як здатність до самостійного застосування набутого комунікативного досвіду в інших видах діяльності; труднощі у переносі цього досвіду в інші сфери життєдіяльності свідчать про середній рівень сформованості даного критерію; на низькому рівні студент фактично не виявляє мобільності у комунікативному досвіді.

Висновки. На підставі проведеної дослідницької роботи можна зробити такі висновки:

1. Вивчення теорій системно-структурного аналізу особистості у професійному середовищі дає підстави вважати спрямованість, досвід, психічні процеси та типологічні властивості особистості складними інтегрованими утвореннями, що відображають комунікативні, пізнавальні, трудові якості, знання та уміння, особливості мовлення, задатки та здібності людини. Соціальна природа означених структурних утворень обумовила вибір критеріїв та показників для вивчення результатів формування комунікативної культури майбутніх юристів у період отримання ними професійної освіти особистості.
2. Конкретизацію змісту критеріїв та показників сформованості комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей здійснено з урахуванням ієрархічних закономірностей формування структурних утворень соціальної спрямованості та життєвого досвіду особистості. Відповідно до змісту ієрархічної побудови критеріїв комунікативної культури кожний попередній показник є основою для формування наступного і може проявлятися на декількох умовно визначених рівнях розвитку.
3. Результати аналізу наукових досліджень з питань педагогічної діагностики дозволили обґрунтовано підійти до вибору трьохступеневої системи оцінювання рівнів сформованості критеріїв та показників комунікативної культури студентів. Згідно із обґрунтованою послідовністю оцінювання високого, середнього та низького рівнів вияву структурних компонентів комунікативної культури можливо здійснити адекватну діагностику результатів педагогічних впливів у групах студентів з різними комунікативними можливостями та перспективами.

Проведене наукове дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми вивчення ефективності формування комунікативної культури майбутніх юристів. Подальшого дослідження вимагають питання змістовного уточнення впливу комунікативних задатків та здібностей на результати формування комунікативної культури студентів у процесі юридичної освіти.

Література:

1. Бандурка А.М. Психология управления / Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В. — Харьков : Фортуна-Прес, 1998. — 256 с.
2. Барко В.І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід) [монографія] / Барко В.І. — К. : Ніка – Центр, 2003. — 448 с.
3. Бодров В.А. Профессионально-психологическая пригодность / Бодров В.А. — М. : ПЕР-СЭ, 2001. — 511 с.
4. Дубова І.О. Психологічні особливості професійного спілкування працівників міліції в екстремальних умовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата психологічних наук : спец. "Практична психологія" / Дубова І.О. — К., 2003. — 19 с.
5. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы. 2-е изд., перераб. / Леднев В.С. — М. : Высш. шк., 1991. — 224 с.: ил.
6. Пехота О.М. Вимоги до особистості сучасного викладача університету з позиції гуманізації освіти / Пехота Олена Миколаївна // Професіоналізм викладача вищої школи: освітні технології: (до 90-річчя заснування МДУ) : Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. — Миколаїв : Вид-во "ІЛІОН", 2004. — С. 43–48.
7. Платонов К.К. Проблемы способностей / Платонов К.К. — М. : Наука, 1989. — 276 с.

Е.С.БОВДЫРЬ

ОБОСНОВАНИЕ КРИТЕРИЕВ И ПОКАЗАТЕЛЕЙ ИЗУЧЕНИЯ УРОВНЯ СФОРМИРОВАННОСТИ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ ЮРИДИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Статья посвящена проблеме диагностики уровней формирования коммуникативной культуры будущих юристов. Обсуждены такие критерии студентов как коммуникативная направленность, коммуникативный опыт, культура речи.

Ключевые слова: диагностика, коммуникативная культура, коммуникативная направленность, коммуникативный опыт, культура речи.

O.S. BOVDYR

THE SUBSTANTIATION CRITERIA OF STUDYING OF LEVELS OF FORMATION OF COMMUNICATIVE CULTURE OF STUDENTS OF THE LAWYERS

Clause is devoted to a problem of diagnostics of levels of formation of communicative culture of the future lawyers. Such criteria of studying as a communicative orientation, communicative experience, a standard of speech are proved.

Key words: diagnostica, a communicative culture, a communicative orientation, communicative experience, a standard of speech.